

T.C. DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

0907-BY-92-017-096

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

VII

İZMİR

1992

KUR'ANDA ŞİFÂ KAVRAMI

Doç. Dr. Mustafa ÇETİN

İlâhi bir mesaj olan Kur'an-ı Kerim'in doğru olarak anlaşılabilmesi için her şeyden önce onda bulunan kavramların iyi bir şekilde değerlendirilmesi gerekir. Bunlar, ulûhiyet, çalışma, temizlik ve şifâ gibi kavramlardır.

Kur'anda yer alan kavramlar, Hz. Muhammed (S) ve O'nun ashâbı (R) başta olmak üzere, önceki müslümanlar tarafından doğru olarak anlaşılmış, böylece bu yüce Kitab'ın hedef aldığı prensiplere nüfuz imkânı gerçekleşmiştir. Aynı zamanda insanlığın huzur ve mutluluğunu temin eden Kur'an'ın bu prensipleri gerektiği şekilde uygulanmıştır.

Her hususta olduğu gibi müslümanlar, şifâ kavramına da geniş bir perspektiften bakmışlar ve onu Kur'an'ın rûhuna uygun bir şekilde anladıkları için, maddi ve mânevi yönden dengeli bir hayata kavuşmuşlar, dünya ilim ve medeniyetine pek çok değerler kazandıran İslâm Medeniyeti'ni kurmuşlardır.

Ne yazık ki son asırlarda, İslâm âleminde kültürün zayıflaması ve şekilciliğin hâkim olması, Kur'andaki kavramların dar kalıplarda değerlendirilmesine ve yanlış anlamalara sebep olmuş, neticede, bir takım bâtil inanç ve hurâfeler ortaya çıkmış, İslâm âlemi ve insanlık artık, Kur'an'ın şifâsından yararlanamaz duruma gelmiştir.

Bununla birlikte son yıllarda bir çok İslâm bilgininin Kur'an'ın manasını gerçek anlamda kavramaya yönelmesi ve beşeriyetin, onun şifâsından istifade etmesi için ışık tutması sevindiricidir.

İşte bu incelemede Kur'andaki şifâ kavramı yeniden şumullü bir tarzda ele alınacak ve ifâde ettiği mana açıklanmaya çalışılacaktır.

Şifâ kelimesi lügatta ilaç, devâ, ferahlık verme ve hastayı iyileştirme gibi man-

alarda kullanılır. Çoğulu eşfiye ve eşâfidir ¹. Aynı kökten türeyen müştüşfâ lafzı da arapçada hastahâne anlamına gelir. Bizde eskiden hastahâneye şifâhâne denirdi. Fransızca literatürde şifâ lafzının karşılığı olarak guérison kelimesi kullanılmaktadır ². Şifa kavramı tefekkür, îman, temizlik, ibadet, ahlak, tıp, duâ ve havâssu'l-Kur'an gibi kavramlarla da ilgilidir. Konu işlenirken anılan kavramlara yer yer temas edilecektir.

Şifâ kavramı Kur'an-ı Kerimde dört defa (şifâ), bir defa (yeşfi), bir defa da (yeşfîni) şeklinde geçmektedir. Önce bu âyetlerin manalarını açıklayacak, sonra da Kur'an-ı Kerim'in ilk ve en selâhiyattar müfesiri olan Hz. Muhammed (S)'in hadislerinin ışığında konuyu genişleteceğiz.

Âyetler :

1. "Onlarla (düşmanlarla) savaşın ki Allah, sizin ellerinizle onlara azap etsin, sizi onlara gâlip kılsın ve mü'min toplumun kalplerine şifâ versin" ³.

2. "Ey inananlar, size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerde olan (dertlere) bir şifa, mü'minler için bir hidâyet ve rahmet gelmiştir. ⁴.

3. Biz, Kur'andan öyle bir şey indiriyoruz ki o, mü'minler için şifa ve rahmettir ; zâlimlerin ise yalnızca ziyanını artırır " ⁵.

4. "... De ki : O, inananlar için doğru yolu gösteren bir kılavuz ve şifadır. İnanmayanlara gelince onların kulaklarında bir ağırlık vardır ve Kur'an onlara göre bir körlüktür. Sanki onlar uzak bir yerden çağırılıyorlar" ⁶.

5. "(Hz. İbrahim), hastalandığın zaman (Allah Taâlâ) bana şifa verendir demiştir" ⁷.

1 Cevherî, Sihâh, Beyrut 1399/1979, III, 1037 ; Râğıb, Müfredât, 271 ; ibn Manzûr, Lisanü'l-Arab, Mısır ts., VIII, 290 ; Fîrûzâbâdî, el-Kamusu'l-Muhîr, Mısır 1371/1952, IV, 351, Zebîdî, Tâcü'l-Arûs, Mısır 1306/1888, IV, 387 ; Âsım Molla, Kamus Terc. İstanbul 1305/1887, IV, 1029, 1030.

2 Petit Larousse, Paris 1963, 494 ; Régis Blachère, Le Coran, Paris 1957, 239 ; M. Kasımıraki, Le Koran, Paris, Tome première, 227, Tome deuxième, 17 ; M. Hamîdullah, Le Saint Coran, Beyrut 1973, 636.

3 Tevbe, 9/14.

4 Yûnus, 10/57.

5 İsrâ, 17/82.

6 Fussilet, 41/44.

7 Şuarâ, 26/80.

6. "Rabbın bal arasına şöyle ilham etti : Dağlardan, ağaçlardan insanların yaptıkları çardaklardan kendine kovan edin. Sonra meyvelerin herbirinden ye ve Rabbının sana kolaylaştırdığı yaylım yollarına git. Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet (bal) çıkar. Onda insanlar için bir şifa vardır. Elbette bunda düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır"⁸.

Dikkat edilecek olursa, bu âyetlerde geçen "şifâ" ve "yeşfi" kelimelerinin ifade ettiği manalarda bazı farklılıkların mevcut olduğu görülür. Tevbe ve Yûnus surelerinde göğüslere ve göğüstekilere şifa verilmesi sözkonusu edilirken, İsrâ ve Fussilet surelerinde mü'minlere şifa olduğu belirtilmekte, Şuarâ suresinde hastalanınca şifa verildiği zikredilmekte, Nahl süresinde de balda insanlar için şifa bulunduğu bildirilmektedir.

Göğüsler ve göğüslerde bulunanlardan maksat kalplerdir. Allah Taâlâ ve Kur'an-ı Kerim mü'minlerin kalplerine nasıl şifa verir ve onları nasıl ferahlatır ? Sonunda mü'minler sıkıntılardan nasıl kurtulup huzura kavuşur ve mutluluğa ulaşır ? Bu hususların iyi anlaşılabilmesi için önce, kısaca kalpten bahsetmekte yarar vardır.

Kalp, maddî ve manevî olmak üzere iki çeşittir. Maddî kalp, göğüsün sol tarafında, sol memenin altına doğru konulmuş, bir çeşit çam kozağı gibi diğer organların merkezi durumundaki bir et parçasıdır⁹. Tıp ilminde kalbin çeşitli tarifleri yapılmaktadır. Bir tabip onu şöyle belirtir : " Son yıllarda Rus bilginleri insan vücudunda beyin ve bitkisel sinir sistemi dışında üçüncü bir sinir sistemi fikrini ortaya attılar. Bu üçüncü sinir sisteminin merkezini göğüs boşluğunda belirsiz bir nokta olarak tarif ediyorlar. Halbuki bu sinir sisteminin merkezi kalptir.. Kalp başlıbaşına ayrı bir yapı âhengi içinde beyinden çok ötede duygusal olayları yönetir "¹⁰. Mânevî kalp, bütün şuur, vicdan, ihsâslar ve idrâkların merkezi olan, belli bir mekânı bulunmayan kalptir. Buna nefs-i nâtika, insanı diğerlerinden ayıran cevher de denir¹¹.

Maddî kalp ile mânevî kalp arasında çok sıkı bir irtibat vardır. Nitekim bu husus şu hadiste de görülmektedir :

8 Nahl, 16/68, 69.

9 Seyyid Şerîf Cürçânî, Târîfât, 109 ; Râğıb, a.g.e., 426 ; Fîrûzâbâdî, a.g.e., 123 ; Âsım Molla, a.g.e., I. 445 vd. ; Tehâvenî, Keşşâfu Istulâhâtî'l-Fünûn, İstanbul 1984, II, 1170 ; Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini, İstanbul 1938, I, 209.

10 Haluk Nurbâkî, Kur'an-ı Kerim den Âyetler ve İlmî Gerçekler, Ankara 1989, 289, 290.

11 Tehâvenî, a.g.e., II, 1170 vd ; Yazır, a.g.e., I, 209.

"Dikkat edin, insan vücûdunda bir et parçası vardır ; o iyi ve sağlam olduğu zaman bütün vücut iyi olur. O bozulduğu zaman bütün vücut bozulur. Bu et parçası kalptir" ¹².

Buhârî şerhi Aynîde bu hadis geniş olarak açıklanmakta, bir et parçası olarak zikri geçen kalbin hem maddî ve hem de manevî tarafı olduğu delillerde ispatlanmaktadır ¹³.

Allah Taâlâ temiz kalplilere âhirette değer vereceğini şöyle açıklamaktadır :

" O gün (kayâmet günü) ne mal ve ne de evlât fayda vermez. Ancak Allah' a temiz bir kalple gelenler kurtulurlar" ¹⁴. Bağdatlı Rûhî de bu hususu bir şiirinde dile getirmektedir :

Sanma ey hâce ki senden zer ü sîm isterler

"Yevme lâ yenfeu"da "kalb-i selîm" isterler ¹⁵.

Görüldüğü gibi Kur'an-ı Kerim, insanın maddî ve mânevî yönlerden merkezi, idârecisi ve can evi olan kalbine şifâ vermek suretiyle problemin kökünden hallini hedef almaktadır.

Ayetlerde Kur'an'ın insanlara şifa olduğu belirtilmekle birlikte, hangi hastalıklara şifa olduğu hususunda bir açıklık bulunmamaktadır. Acaba Kur'an hangi hastalıklara şifadır ? Bedenî hastalıklara mı ? Yoksa rûhî hastalıklara şifadır ? Bilginlerin çoğunluğuna göre o, hem bedenî ve hem de rûhî hastalıklara şifâdır.

Önce Kur'an'ın rûhî ve îmânî yönden şifa oluşunu açıklayalım.

Kur'an-ı Kerim, insanı küfürden kurtararak îmana kavuşturmak suretiyle gerçekten ona şifa vermektedir. Nitekim İsrâ suresindeki, "Kur'an'ın mü'minlere şifa ve rahmet" olduğundan bahseden ayet ile bir önceki ayetin manası arasında çok sıkı bir münasebet bulunmaktadır. Bu ayette : "Ey Peygamber (Aleyhisselâm) ! Yine dedi : Hak geldi, bâtil yıkılıp gitti. Zaten bâtil yıkılmaya mahkûmdur" ¹⁶ buyurulmaktadır.

Buradaki "hak" İslâm, "bâtil" da küfür anlamındadır.

¹² Buhârî, iman 39 (I, 19).

¹³ el-Aynî, Bedruddin Ebu Muhammed, Umdu'tü'l-Kâfî, İstanbul 1308/1890, I, 346 vd.

¹⁴ Şuarâ, 26/88, 89.

¹⁵ Yazır, a.g.e., I,18.

¹⁶ İsrâ, 17/81.

Bu ilân yapıldığı sırada mü'minler çektikleri işkencelerin doruk noktasında idiler. Müslümanların büyük bir kısmı Habeşistan'a hicret etmişti ; geride kalanlar ise Mekke'de ve çevre bölgelerde ifadeye sığmayan işkence görüyor ve güçlü çekiyorlardı. O kadar ki, Hz. Peygamber'in hayatı bile tehlike içindeydi. Zâhirdeki alâmetler batılın yayıldığını gösteriyordu ve hakkın batıla galip geldiğini gösteren hiç bir delil yoktu. Onun için, bu ayet nâzil olduğunda kâfirler bununla alay ettiler. Fakat bu zafer müjdesi, dokuz yıl sonra, Hz. Peygamber Mekke'ye fâtih olarak geldiğinde ve Ka'be'ye girip üçyüz altmış putu kırarak aynı ilânı yaptığında gerleşt Abdullah b. Mes'ud'dan rivâyet edilen bir hadise göre, Hz. Peygamber Mekke'nin fetih gününde şöyle diyordu :

"Hak geldi, bâtil gitti, zaten bâtil yok olmaya mahkumdur" ¹⁷. "Hak geldi bâtil ne bir şey ortaya çıkarabilir ve ne de geri getirebilir" ¹⁸.

Bu hususlar dikkate alındığı zaman görülür ki, Kur'an'ın insana şifa vermesinin hedeflerinden birisi de, onun her türlü baskıdan kurtulmasını sağlamak, zorla puta ve cansız şeylere tapıtılmasını engellemek, hür ve doğru düşünmesini temin etmek, yanlış fikirlerden, taklitten ve bâtil inançlardan uzaklaştırılmasını garantiye almaktır. Böylece kişi, serbestçe, sağlam bir imana sahip olsun, dilediği gibi çalışabilsin ve güzel davranışlarıyla herkese yararlı olabilsin.

Nitekim bir âyette bu husus açıkça belirtilmektedir : "Dinde zorlama yoktur. Hak yol, bâtil yoldan ayrılmıştır. Kim tâgûtu inkâr eder, Allah'a inanırsa, kopması mümkün olmayan en sağlam kulpa tutunmuş olur. Allah hakkıyla işiten, hakkıyla bilendir" ¹⁹.

Bu ayetteki zorlama (ikrah) imandaki zorlamadır. Bu konuda hiç bir baskı yapılamaz. Ancak müslümanların kendi aralarında meydana gelen olaylarla ilgili hükümlerin tatbiki ve disiplinin sağlanması bunun dışındadır. Hz. Ebu Bekir'in mürtedlere karşı takındığı tavır bunun güzel bir örneğini teşkil eder ²⁰.

17 Buhârî, Tefsiru sure 17, bab 10 (V, 228).

18 Sebe', 34/49.

19 Bakara, 2/256.

20 Geniş bilgi için bkz. : Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, Kitabu'r-Ridde, Paris 1989, 82 vd. ; Taberî, Tarih, Brill 1890, IV, 1894 ; Taberî, Câmiu'l-Beyân, Mısır 1373/1954, III, 14 ; Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, Tahran ts., VII, 14 ; Âlûsî, Rûhu'l-Maânî, Beyrut ts., III, 13 ; Kasımî, Mehâsinu't-Te'vîl Mısır 1376/1957, III, 664 ; Muhammed Abduh-M. Reşid Rıda, el-Menâr, Mısır, 1366/1946, III, 36 ; Talat Koçyiğit-İsmail Cerrahoğlu, Kur'an Kerim Meâl ve Tefsiri, Ankara 1984, I, 509.

Kur'an bir bütün olarak değerlendirildiği, ayetler arasındaki tenasüp ve insicam dikkate alındığında, şifa kavramının daha geniş bir anlam ifade ettiği anlaşılır. Kur'an insana sadece doğruyu göstermek, din ve vicdan hürriyeti vermek, zorlamada bulunmamak suretiyle onun kalbine şifa vermekte ve onu huzura kavuşturmaktadır.

Aslında temiz bir fıtrata sahip olan insan²¹, sonradan bir takım yanlış yollara gidebilir; bozuk düşünce ve inançlara yönelebilir. kendisinde bir kısım kötü huylar türeyebilir. Sonunda da rûhî hastalıklara tutulabilir ve bazı dengesiz davranışlarda bulunabilir. Nitekim ilâhî mesaj indirildiği zaman insanların bir çoğu bu durumdaydı. İnancı bozuk, puta tapıyor; ahlakı kötü, başkalarına zarar veriyordu. İşte şifa iksiri ihtiva eden Kur'an, insana önce doğru düşünmeyi öğretti; onu bâtıl inançlardan kurtardı ve sağlam bir îmana kavuşturdu, Göğsüne ferahlık verdi. Böylece o, Allah'a ve îman esaslarını sarsılır bir tarafa inanış ve irâçsızlık hastalığından kurtulmuş oldu. Kötü huylar ve ruh dengesizlikleri hususunda da durum aynıdır. Yine Kur'an'ın yol göstericiliği sayesinde insan, başkalarına kötülükten vazgeçerek herkese karşı iyilik yapma özelliğine sahip olmuş, çalışkanlığı ve güzel ahlakı ile insanlara örnek kişi durumuna gelmiştir. Bütün bunlar Hz. Muhammed (S)'in delâleti, örnek yaşayışı ve tatbikatı ile gerçekleşmiştir. Zira, O, Kur'an'ın en yetkili müfessiridir.

Rasûlüllah'ın şifa hakkındaki hadisleri hayli fazladır. Bunlar, İslâmî literatürde, özellikle hadis külliyyâtında, et-Tıbbu'n-Nebevî ve Havassu'l-Kur'an ile ilgili eserlerde geniş yer tutmaktadır. Burada bu hadislerin bazı örneklerinin zikriyle yetinilecek, detaya girilmeyecektir.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: 1- "Allah verdiği her hastalığın şifasını da vermiştir"²². 2-Rasûlüllah, hastalanınca tedâvî olunup olunmayacağı sorusuna karşı şöyle cevap vermiştir: "Ey Allah'ın kulları, tedâvî olun. Çünkü Allah, yarattığı her hastalık için mutlaka bir şifâ yahut devâ yaratmıştır. Ancak bir dert müstesnâ; o da ihtiyarlık²³. Yine Hz. Peygamber: "Devânın en hayırlı Kur'andır"²⁴ buyurarak Kitabullah'ın hastalıkların iyi bir ilâcı olduğunu belirtmektedir.

21 Buhârî, Cenâiz 80 (II, 97).

22 Buhârî, Tıbb I (VII, 11).

23 Tirmizî, Tıb II (IV, 383); İbn Mâce, Tıb I (IV, 19; Ahmed b. Hanbel, Müsned, Beyrut 1389/1969, II, 468.

24 İbn Mâce, Tıb 28 (II, 1158).

Bu hadislerden de anlaşıldığına göre, bedenî hastalıkların ilâcı maddî, rûhî hastalıkların ilâcı da manevîdir. Şâyet hastalık iyileşmiyorsa, bu hastalığın tam teşhisinin konulamaması ve uygun bir tedâviye girişilememesindedir. Hastalığın tedavisinin olmamasından değildir²⁵.

Kur'an'ın rûhî hastalıklara şifası, dua ve rukye (okuma) ile gerçekleşebilir. Allah Taâlâ yüce Kitabında, kendisine dua edilmesini emir ve tavsiyede bulunmaktadır : "Bana dua edin, duanızı kabul ediyim"²⁶. Allah'a kullukta bulunmak her müslümanın görevidir. Dua da Allah'a kulluk vecîbesinin yerine getirilmesidir. Hz. Peygamber bu hususla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır : "Dua ibâdetin ta kendisidir"²⁷, "dua ibadetin özüdür"²⁸, "Allah katında duadan daha şerefli bir şey yoktur"²⁹.

Şartlarına tam riâyet edilerek yapılan duanın kabulünde hiç şüphe yoktur. Bu şartlar kısaca, tam müslüman olmak³⁰, yapılan duanın kabulünde acele etmemek, ısrarla duaya devam etmek gibi hususlardır³¹.

Rukye yapılabileceğine ilişkin Hz. Peygamber den bazı nakiller yapılmaktadır. Avf b. Mâlik el-Eşcaî, ey Allah elçisi ! "Biz câhiliye çağında rukye yapardık, bu hususta ne buyurursun ? demiştir. Hz. Peygamber de : "Rukyelerinizi bana arz ediniz ; içerisinde şirk (Allah'a ortak koşma) olmadıkça rukyelerinizde bir sakınca yoktur"cevabını vermiştir "³².

Bu hadisten çıkan sonuç şudur : Yapılan rukye, Kur'an'ın esprisine uygun olmalı, İslâm prensiplerine kesinlikle aykırılık taşımamalıdır. Bunun için, son derece hassas ve önemli bir mesele olan rukyenin, aslâ gelişigüzel yapılmaması, mutlaka ehli tarafından veya ehline sorularak yerli yerince icra edilmesi gerekir. Bu ehliyet ancak, Kitap ve sünneti iyi ve doğru bir şekilde bilmekle elde edilir. Bilgisiz, inancı zayıf, ibadetten uzak, güzel ahlaktan mahrum ; para kazanmak gaye ve hırsı taşıyan

25 Aynî, a.g.e., X, 150 ; Kâmil Mîrâs Tecrid terc., İstanbul 1948, XII. 81.

26 Gâfirr, 24/60.

27 Tirmizî, Tefsiru sure II, bab 16 (V, 211) ; İbn Mâce, Dua I (II, 1250) ; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., IV, 267, 276.

28 Tirmizî, Daavât I (v, 456) ; İbn Mâce, Tıb 28 (II, 1158).

29 Tirmizî, aynı yer.

30 Zerkeşî, Burhân, Mısır 1376/1957, I, 436 ; Aynî, a.g.e., III, 624 ; İbn Hacer el-Askalânî, Fetuhü'l-Bârî, Beyrut ts., III, 27 vd.

31 Buhârî, Daavât 22 (VII, 153) ; İbn Mâce, Duâ 7 (II, 126).

32 Müslim, Selâm 22 (IV, 1727).

kişilerin rukye yapmaları aslâ tasvip edilemez. Bunların yaptıkları rukyeler öñü alınamaz zararlar getirebilir. İnsan sağlığını tehlikeye düşürebilir. Bazen, hastalığın teşhis ve tedâvisini geciktirdiği için kişinin ölümüne sebep olabilir. Bunun için hastaya rukye yapılırken, mutlaka âcilen tıbbî tedâviye de girişilmelidir. Bu husus kesinlikle ihmal edilmemelidir.

Yine, Allah'a sığınıp dua etme ve O'ndan yardım dileme yerine, gaybdan haber verme iddiasında olan kişilere (arrâf ve kâhinler) güvenmenin de İslâm'ın ana kaynakları olan ne Kur'anda ve ne de sünnette yeri yoktur. Kaynaklarda, onların sözlerine güvenmenin ve yalanlarına inanmanın, haram ve bâtil olduğu, hatta böyle bir hareketin kişinin inancını bile zedeliyebileceği hususlarında rivâyetler bulunmaktadır³³.

Her hangi bir meselede, gözellikle hastalığın tedâvisi konusunda alınan tedbirler, yapılan girişimler ve bir takım uğraşmalar, acaba, Allah'a güvenmemek ve O'nun takdirinden kaçmak mıdır ? Bir başka ifade ile kadere inanmamak mıdır ? Yoksa bunlar, insanın yapması gereken görevleri midir ? Şu haber bu hususları aydınlatmaktadır : Ya'mer es-Sa'dî Hz. Peygamber'e : "Ey Allah'ın Rasûlü ! Yaptığımız rukyelerin, kullandığımız ilaçların ve uyguladığımız perhizlerin Allah'ın kaderinden bir şeyi önliyeceği görüşünde misiniz ? diye sormuş, O da : Onlar da Allah'ın kaderindedir" cevabını vermiştir³⁴.

Kâinata hiç bir şey, gerçekleşsin veya gerçekleşmesin, neticesi müsbet veya menfî olsun, aslâ Allah'ın planı dışında değildir. Mutlaka her şey O'nun ilmi ve takdiri içindedir. Bunun böyle olması, insanı kesinlikle bir işi yapmaktan alıkoymamalıdır. Aksine, o işin gerçekleştirilmesi ve sonuçlandırılması için olanca gücüyle çalışmaya yöneltmelidir. Bir kişinin, bir meselede elinden geleni yapması, hem bu işin iyi bir şekilde sonuçlanmasını, hem de kişinin sorumluluktan kurtulmasını sağlar. Bir işin olması veya bir hastalığın tedâvisi konusunda, hiç bir müdahalede bulunmamak, Allah'ın takdiri ne ise o olur deyip geçmek kişiyi mesuliyet altına sokar.

Hülâsa, Kur'an-ı Kerim insana doğru düşünmeyi öğretmesi, onu putlara, âciz ve cansız şeylere tapmaktan alıkoyması, sağlam bir îmana kavuşturması bakımından manevî bir şifadır. Kişinin kötü huylardan arınması, gönlünü iyi hasletlerle bezeme-

33 Ahmed b. Hanbel, a.g.e., II, 429 ; Mansûr Ali Nâsıf, et-Tâc, Mısır ts., III, 201.

34 Tirmizî, Tıb 21 (IV, 400).

si, yanlış davranışlardan ve rûhî dengesizliklerden uzak olarak dengeli bir hayata ulaşması da yine bu ilâhî mesaj'ın şifa sırrıyla gerçekleşmektedir. İnsan Kur'an'ın şifâsından ancak, onun ayetlerini samimiyetle okuduğu ve prensiplerini hayatında uyguladığı zaman yararlanabilir ve mutlu olur.

Kur'an-ı Kerim bedenî hastalıklara da şifâdır :

Yukarıda Kur'an'ın hem rûhî, hem de bedenî hastalıklara şifa olduğunu belirttik. Buraya kadar da onun rûhî ve manevî yönden şifa olduğunu izah ettik. Şimdi de bu yüce Kitabın bedenî hastalıkların şifası oluşunu kısaca açıklamaya çalışacağız.

Kur'an-ı Kerim aslında bir hidâyet ve icâz kitabıdır. İnsanları doğru yola iletip îmana kavuşturur ; ibadet yapmaları ve güzel ahlak sahibi olmaları hususunda emir ve tavsiyelerde bulunur.

Bununla birlikte Allah Taâlâ, kişiyi ruh ve bedenden müteşekkil mümtaz bir varlık olarak yaratmış, onun maddî ve manevî yönden nasıl yaşaması gerektiğini ve hayâtiyetini hangi şartlarda sürdürebileceğini prensip olarak bildirmiştir. Ancak insanın maddî açıdan muhtaç olduğu şeyleri Kur'anda teferruatiyle açıklamamış, onları kişinin bilgi, beceri ve tecrübesine bırakmıştır. Şâyet bunları detaylarıyla anlatmış olsaydı, o zaman Kur'an ciltlere sığmayan bir kitap olurdu.

Kur'an-ı Kerim umûmiyetle insanı tefekkürü, çalışma ve araştırmaya davet eder ; bilgi ve görgüsünü artırması hususunda teşvikte bulunur. Bu İlâhî mesaj hukukla ilgili 150 kadar sarîh ayet ihtiva ederken, ilim ve tefekkürle ilgili 750 den fazla ayet ihtiva etmektedir. Bu dikkatten uzak tutulmaması gereken çok önemli bir husustur³⁵.

Kur'an-ı Kerim temizliğe ve insan sağlığına büyük önem atfeder³⁶. Dengeli beslenmenin gereğine işâret eder, aşırı yemekten, dengesiz beslenmekten ve israftan sakındırır³⁷. Yer yer bazı gıdalardan sözeder. Örnek olarak, proteinli yiyeceklerden olan et³⁸, balık³⁹ ve süt⁴⁰ gibi besin maddeleri ile ; hurma , üzüm buğday, nar⁴²,

35 Krş. : Tantâvî, el-Cevâhir Fî Tefsiri'l-Kur'an, Mısır 1350/1931, III, 1.

36 Mâide, 5/6 ; Müddessir 74/4.

37 En'âm, 6/141 ; Ârâf, 7/31.

38 Bakara, 2/57 ; Hûd, 11/ 69; Yâsîn, 36/71, 72.

39 Fâur, 35/12 ; Kehf, 18/61, 63.

40 Nahl, 16/66 ; Yâsîn, 36/73.

41 Nahl, 16/67.

42 En'âm. 6/99.

Doç. Dr. Mustafa Çetin

sebze, sarımsak, acur, soğan, mercimek⁴³, incir ve zeytin gibi nebâtî yiyeceklerden ve meyvelerden sözetmekte ve bu gıdaların ehemmiyetine işâret etmektedir. Nebâtî yağdan⁴⁴ ve şifâ verici baldan sözeden Kur'an, bilhassa balın besleyici ve tedâvî edici hususiyetlerine dikkat çekmektedir.

Daha önce meâli verilen Nahl süresi 69. cu ayette : Balın insanlara şifâ olduğu ve bunda düşünen bir kavim için ibretler bulunduğu beyan olunmaktadır.

Bu ayeti en iyi anlayan ve onu hayata tatbik eden zat hiç şüphesiz Hz. Peygamberdir. Nitekim o büyük müfessir ve örnek zat⁴⁵, balın şifâ veren bir gıda olduğunu beyan etmiş, bizzat kendisi onu, şifa ve tedâvî maksadiyle kullanmıştır⁴⁶. Yine Hz. Peygamber'in hasta tedâvîsinde uyguladığı metottan bahseden eserlede, balın iyi bir şifâ kaynağı olduğu belirtilmiş ve bu husus geniş olarak açıklanmıştır⁴⁷.

Şimdi Hz. Peygamberin balı hastalık tedavisinde uygulamasına ait bir örnek verelim :

Ebu Saîd el-Hudrî (R)'den rivâyet edilen bir hadise göre, Hz. Peygamber'e bir adam geldi de :

- Kardeşimin karnı ağrıyor, dedi.

Hz. Peygamber :

- "Bal (şerbeti) içir", buyurdu.

Sonra bu adam ikinci bir defa daha geldi, hastalığın geçmediğini söyledi. Peygamber yine :

43 Bakar, 2/61.

44 Tîn, 95/1.

45 Ahzâb, 33/21.

46 Geniş bilgi için bkz : İbn Kayyim el-Cevziyye, Zâdü'l-Meâd, Beyrut, 1308 /1988, 415 vd.

47 İbn Kayyim el-Cevziyye, et-Tıbbu'n-Nebevî, Kahire 1377/1957, 25-28 ; krş. Suyûtî, er-Rahme fi't-Tıbbi ve'l-Hikme, Beyrut ts., 12 vd.41 Nahl, 16/67.

42 En'âm, 6/99.

43 Bakar, 2/61.

44 Tîn, 95/1.

45 Ahzâb, 33/21.

46 Geniş bilgi için bkz : İbn Kayyim el-Cevziyye, Zâdü'l-Meâd, Beyrut, 1308 /1988, 415 vd.

47 İbn Kayyim el-Cevziyye, et-Tıbbu'n-Nebevî, Kahire 1377/1957, 25-28 ; krş. Suyûtî, er-Rahme fi't-Tıbbi ve'l-Hikme, Beyrut ts., 12 vd.

- "Bal şerbeti içir", buyurdu.

Sonra üçüncü defa geldi. Peygamber yine

- "Bal şerbeti içir", buyurdu.

Sonra adam bir daha geldi de :

- "İçirdim, fakat ağrısı geçmedi, dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber :

- "Allah doğru söyledi, fakat kardeşinin karnı yalan söylemiştir. Haydi ona yine bal şerbeti içir", buyurdu.

Bu adam gidip kardeşine dördüncü defa bal şerbeti içirdi de kardeşi hastalıktan iyileşip kurtuldu ⁴⁸.

Balın iyi bir besin kaynağı ve bazı hastalıkların tedâvisinde kullanıldığını bugünkü tıp da kabul etmektedir. İçindeki şekerli, vitaminli ve diğer şifâli maddelerce zengin olan ve kolay sindirilme kabiliyeti bulunan bal, insan beslenmesinde çok yararlı, kuvvetli bir besin maddesidir. Eski hekimlikte bir çok dertlere deva olarak kullanılmıştır. Bugün de yaraların tedâvisinde, boğaz hastalıklarında ilaç olarak kullanılmaktadır ⁴⁹.

Balın şifalı olması ve insan sağlığını korumasının sebebi, içinde bir takım özel nitelikler taşıyan bir gıda maddesi olmasındandır. Balda aşağı yukarı, % 25-40 sakaroz, % 30-45 früktoz, % 15-25 su ve çeşitli oranlarda protein, asit, organik ve madenî maddeler bulunmaktadır ⁵⁰.

Bal özelliği dolayısıyla, zehirlenmelere karşı kullanıldığı gibi nefes darlığı ve itihaplanmalardan doğan akıntılar v.b. de kullanılmaktadır ⁵¹.

Hz. Peygamber'in bu konudaki açık ve katî olan sözleri son derece dikkat çekmektedir :

"İki şeye önem veriniz : Bunlar, Kur'an ve baldır" ⁵².

48 Tirmizî, Tıb 31 (IV, 409).

49 Türk Ansiklopedisi, ankara 1952. V, 100.

50 Merâğî, Tefsîr, Mısır 1391/1971, XIV, 106 ; krş : Türk Ansiklopedisi, 100.

51 Merâğî, aynı yer.

52 İbn Mâce, tıb 7 (II, 1142).

Tıp otoritelerinin balın şifâ veren hususiyetlerini açıklamaları, âyette özet olarak geçen hususun bir nevi izahıdır⁵³. Ayette aynı zamanda, balın insanlara şifâ oluşunda, düşünen kişiler için ibret alınacak şeyler bulunduğu da vurgulanmaktadır. Elbette, bu hususta kafa yoran ve araştıran kişiler meseleyi daha iyi anlarlar ve ibret alırlar.

Hz. Peygamber, baldan başka diğer bazı şeylerle de tedâvî yapılması hakkında emir ve tavsiyelerde bulunmuştur. Nitekim bir hadisinde şöyle buyurmaktadırlar :

"Eğer sizin devâlarınızdan herhangi bir şeyde hayır mevcut ise yahut devâlarınızdan herhangi birinde bir hayır olacaksa-neşter (ameliyat bıçağı) idaresinde, yahut bal şerbetinde, yahut ta derde uygun gelecek ateşle dağlamak ta vardır. Ama ben dağlama tedâvîsini sevmiyorum"⁵⁴.

Burada, Hz. Peygamber'in dağlama yapmaktan hoşlanmaması, bu uygulamanın zaruret halinde, en son çare olarak yapıldığını gösterir. Bu şekildeki tedâvî usullerinin uygulanması o günkü şartlara göredir. Bugün tıpta önemli ilerlemeler olmuş, tedâî metotlarının pek çoğu da değişmiştir. Burada bunlardan bahsetmekteki gaye, o zamanki şartlarda Hz. Peygamber'in en iyi usullerle tedâvîyi uygulamış olduğunu göstermek ve Kur'an'ın şifâsından insanları nasıl yaralandırıldığını ortaya koymaktadır.

Hz. Peygamber'in insan sağlığı ve tıpla bizzat yakından meşgul olması ve böylece Kur'an'ın insanlara şifâ olduğunu uygulayarak göstermesi, tıp ilminin İslâm âleminde kısa zamanda sistematik bir duruma gelmesi ve ilerlemesinde önemli bir rol oynar. Rasûlullah'ın tedâvî usûlleri, şifa ile ilgili hadisleri ve bu konudaki tatbîkatı, tıp tarihine et-Tıbbu'n-Nebevî olarak geçmiştir.

Kaynaklarda belirtildiğine göre, İslâm dünyasında rağbet gören ilim şubelerinden biri olan tıp, eski Yunan, Urfa, Harran Mektebi, İskenderiyye, İran, Cündişâpur, Hindistan v.s. tıbbından yararlanarak gelişen bir ilimdir⁵⁵.

İslâm tıp ilminin gelişmesi, Hz. Peygamber devri, dört Halife devri ve İslâm hâkimiyetinin Orta-Asya'dan İspanyaya kadar uzandığı devir olmak üzere üç merhalede ele alınıp değerlendirilebilir.

53 Seyyid Kutub, Fî Zılâli'l-Kur'an, Beyrut 1387/1968, XIV, 78.

54 Buhârî, ub 4 (VII, 12).

55 Süheyl Ünver, İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1935, X₇, 230.

Burada konuyu uzatmamak için, bu devirlerde yetişen tabipleri, eserlerini, bunların muhtevalarını, tedâvî metotlarını ve tıbbî gelişmeleri bütün teferruatıyla nakletmiyeceğiz. Bazı örnekler vererek, İslâm âleminde Kur'an'ın şifâ kavramının nasıl anlaşıldığını ve Hz. Peygamber'in şifâ anlayışının ve uygulamasının ne kadar etkili olduğunu göstermeye çalışacağız.

Dört Halife devrinde, sağlık konusuna önem verilmek ve tıbbî tedavide Hipokrates ve Calinos'un tıbbından yararlanılmak suretiyle gerekenler yapılmakla birlikte, asıl gelişme bu devirden sonra olmuştur.

Emevîler devrindeki tıbbî çalışmalar ve gelişmeler hakkında verilen bilgiler azdır. Ancak, göz hastalıklarının v.s. tedâvisinde başarılı olmuş bazı tabiplerin isimlerinden bahsedilmektedir.

Abbâsiler'in hüküm sürdüğü II/VIII. asrın ortalarında başlayan tercüme faaliyetleriyle birlikte, tıp ilminin de büyük bir hamle yaptığı görülmektedir.

II/VIII-III/IX. cu asırlar arasında yaşayan ve tıp tatbikatı ile uğraşan ve eserleri günümüze kadar ulaşan pek çok İslâm tıp müellifi vardır. Bunlardan, Batıda (Razes) diye tanınan Ebu Bekir b. Zekeriyâ er-Râzî (Ö. 332/943), tıp konusundaki eserleriyle meşhurdur. Bunlardan, "el-Mansûrî" adlı kitabı oldukça önemlidir. Râzî, eserlerinde eski tıp bilgilerini nakletmekle birlikte, zaman zaman kendi tecrübelerini de katarak bu konuda bazen seleflerini de geçer. IV/X. asrın tanınmış tabipleri arasında Ali b. Abbas (Ö. 372/982) ve İspanyalı Ebu'l-Kasım b. Abbas (Ö. 404/1013) önemli bilginlerdir.

IV/X. asrın son çeyreği ile, V/XI. asrın ilk çeyreği (370/980-429/1037) arasında yaşamış bulunan Ebu Ali Hüseyin b. Abdillâh (İbn Sîna), filozof ve şâir olduğu kadar meşhûr bir tabip idi. Pek çok eseri vardır. Eserleri arasında, "el-Kanûn fi't-Tıbb" bu zatın şöhretini sağlamıştır.

Kanun, fizyoloji, hijiyen, patoloji ve tedâvî kısımlarını içerir.

Haydar Bammat, "Kanun" nun defalarca latinceye tercüme edildiğini, "İtalya ve Fransa Üniversitelerinde tam altı asır tıp tahsilinin ana kitabı olarak kullanıldığını yazmaktadır⁵⁶.

İbn Sînâ'dan sonrada pek çok müslüman ve türk tabibi yetişmiş, dünya tıbbına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Örnek olarak, Osmanlılar devrinde yaşamış olan

56 Haydar Bammat, Visages de L'İslâm, Lausanne 1958, 14 ; Terc. : Bahâdır. Dülger, İslâmiyetin Manevî ve Kültürel Değerleri, Ankara 1963, 130.

şu tabiplerin adlarını sayabiliriz : Sivaslı Abdullah b. Abdülaziz b. Mûsâ (Ö. XIV. asrın başları), Aydınlı Hacı Paşa Hıdır (Ö. 1417), Kanûnî Süleyman devri (1520-1566) ile Selim II. devrini (1566-1574)'i idrâk etmiş bulunan Muhammed b. M. el-Kavşunî (veya Kîşûmû -zâde), önce Halep'te sonra İstanbul'da sarayda hekimbaşılık etmiş bulunan Sâlih b. Narullah el-Halebî (Ö. 1670), Mehmed IV. devrinde (1648-1687) Feyzi efendi ⁵⁷.

Ayrıca İslâm dünyasında bir çok hastahâne kurulmuştur. Bunların bazıları "Mâristân" adlarıyla anılırlar. yine, Anadolu'da Selçuklular ve Osmanlılar tarafından te'sis edilen "Dâru's-Şifâlar " (Amasya, Kayseri v.s.) kurulmuştur ⁵⁸.

Hulâsa, Kur'an-ı Kerimde yer alan "şifâ" kavramının, İslâm dünyasında tıp ilminin doğması, gelişmesi bir çok değerli tabibin yetişmesini etkilemiş, bu tabiplerin çalışmaları ve yeni buluşlarının da dünya tıbbının ilerlemesinde büyük rolü olmuştur.

SONUÇ

Kur'an-ı Kerim, Allah'ın, insanlığı hidâyete erdirmek ve sağlam bir imana kavuşturmak için gönderdiği bir mesajdır. Onda evrensel prensipler vardır ; detaylar yoktur. Genellikle o, insanın aklına hitap eder, onu düşündürür. ihtiyaç duyduğu şeylerin temini ve karşılaşılabileceği problemlerin halli konusunda mantığını kullanarak tecrübe ve yeteneğinden yararlanmasını öğütler.

57 S. Ünver, a.g.e., 233.

58 S. Ünver, a.g.e., 234.

Şifâ ile ilgili ayet ve hadislerin geniş manaları için bkz : Taberî, Tefsir, XI, 124 ; Mâtürîdî, Te'vîlâtü Ehli's-Sünne, (yazma) Topkapı/Medine, No:180, vr. 270 a ; Tûsî, et-Tibyân, Mektebu Âlâmî'l-İslâmî, V, 394, 395 ; Tabresî, Mecmeu'l-Beyân, Tahran 1395/1975, V, 117 ; M. İzzet Derveze, et-Tefsiru'l-Hadîs, Mısır 1382/1963, VI, 80-83 ; Şevkânî, Fethu'l-Kadîr, Mısır 1383/1964, III, 252 ; Âlûsu, Rûhu'l-Maânî, Beyrut ts., XV, 145-147 ; Kasımî, Mehâsinu't-Te'vîl, Mısır 1969, X, 2976-2977 ; Kastallânî, Mevâhib ve Zürcânî Şerhi, Bulak 1291/1874, VII, 56-182 ; İbrahim b. Abdîrahman b. Ebî bekr el-Ezrak, Teshîlü'l-Menâfi'fi't-Tıbbı ve'l-Hıkme, İstanbul 1976, 55 vd. ; Tabâtaâî, el-Mîzân fi Tefsiri'l-Kur'ân, Beyrut 1392/1972, XV, 182-185 ; Saîd Havvâ, el-Esâs fi't-Tefsîr, Dâru's-Selâm, 1409/1989, VI, 3110 ; el-Yafiî, ed-Dürrü'n-Nazîm fi Havâsıl-Kur'ani'l-Azîm, Mısır 1323/1911, 4 vd. ; Kâdi İyâd, eş-Şifâ bi Târihi Hukukî'l-Mustafa İstanbul 1324/1906, 3 vd. ; Celâl Kırca, Kur'an-ı Kerim ve Modern İlimler, İstanbul 1981, 71 vd. ; Mahmut Denizkuşları, Peygamberimiz ve Tıp, İstanbul 1981, 102 vd. Tabipler için bkz. : Carl Brockelmann, Geschichte der Arabischen Litteratur, Leiden 1942, Supl., I, 417-421. Perhiz ve sağlıkla ilgili olarak bkz. : Ali Rıza Ahıska, Sağlığımız, İstanbul 1966, 31 vd.

Allah Taâlâ, beden ve ruhtan müteşekkil bir varlık olarak yarattığı insanın dengeli bir hayat sürmesini ve neticede mutlu olmasını hedef alır. Bunun için, Kur'an'ın bir şifâ kaynağı olduğunu bildirerek onu bu hususta ışık tutmuştur. Önemli olan mesele bu şifâ kavramının iyi ve doğru anlaşılmasıdır.

Hiç şüphesiz Kur'andaki şifâ'nın manasını en doğru anlayan ve ona mükemmel bir tarzda uygulayan örnek zat Hz. Peygamberdir. Müslümanların büyük çoğunluğu O'nun yolunu izlemiş ve insanlığın bu şifâdan yararlanması için gayret sarfetmiştir. Kur'an'ın şifâsını gereği gibi değerlendirip ondan yararlanabilenler müreffeh bir hayat sürmüş ve mutlu olmuşlardır.

Kur'an'ın şifa kavramı kesinlikle dar anlamda değerlendirilmemelidir. Maalesef bu kavram bazen yanlış anlaşılmakta ve hedefinden saptırılmaktadır. Tıbbî tedâvî yapılacak yerde hasta, yalnız rukye metodu ile iyilesterilmeye çalışılmakta ve sakıncalı bir yol izlenmektedir. Halbuki Hz. Peygamber'in şifâ anlayışına göre, bedenî hastalıkların ilacı maddî, rûhî hastalıkların ilacı da genellikle manevîdir. Hz. Peygamberin yolunu izleyen tabipler bu iki yönlü metodu uygulamışlar ve başarılı olmuşlardır. Öyle ki, bu tabiplerin uyguladığı metotlar uzun süre Avrupalılar tarafından da benimsenmiş ve uygulanmıştır. Örnek olarak, İbn Sînâ'nın "el-Kanun"u defalarca latinceye tercüme edilmiş, İtalya ve Fransa'da tıp tahsilinin ana kitabı olarak kullanılmıştır. Visages de L'İslâm'da bu husus bilhassa vurgulanmaktadır. Bu ve benzeri hareketler rönenansı hazırlamıştır.

Hülâsa, Kur'an'ın şifâ kavramı yeniden ele alınıp değerlendirilmeli, insanlığın maddî ve manevî yönden sağlıklı ve dengeli bir hayat sürmesi sağlanmaya çalışılmalıdır.

الملخص : مفهوم الشفاء في القرآن الكريم
د . الأستاذ المساعد مصطفى جتين

يجب علينا أن ندرس معاني القرآن الكريم لنفسه تفسيراً صحيحاً قبل كل شيء كوحى إلهي ، و من بين معانيه : الألوهية والعمل والنظافة والشفاء فهم النبي (ص) وأصحابه الكرام والسلف الصالحون معاني القرآن الكريم فهما صحيحا . وبهذا تحقق النفوذ الى الأغراض التي استهدفها هذا الكتاب العظيم وتمسك المسلمون بمبادئ القرآن الكريم التي تهيئ للبشر السعادة والهناء في الوقت نفسه .

و نظر المسلمون الى معنى الشفاء من زاوية واسعة كما كانوا يفعلون في كل الأمور ، و فهموا كما وصفه القرآن الكريم . وبهذا اعتدلت حياتهم مادة ومعنى و بنوا الحضارة الاسلامية التي اكتسبت اشياء كثيرة للعلوم العالمية والحضارات الأخرى . ومع الأسف الشديد ضعفت الثقافة بين المسلمين وقوى الاشتغال بالقشور ووضعوا معاني القرآن الكريم في قوالب ضيقة و لم يفهموا أهدافه فظهرت الأباطيل في العقيدة والخرافات . ثم أصبح الناس لا يستفيدون من شفاء القرآن الكريم . فحاولت في مقالتي هذه أن أوضح معنى الشفاء في القرآن الكريم موجزا ، وكيف ضمن هذا الكتاب الكريم السعادة للناس والهناء والشفاء لصدورهم .